

БОГОЉУБ СТАНКОВИЋ
(Београд)

АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ У СЛАВИСТИЧКОМ ПОКРЕТУ

У раду се на основу литературе, објављених докумената и архивске грађе приказују залагања Александра Белића на славистичком организовању и повезивању слависта како у националним, тако и ширим — словенским и међународним оквирима. У том смислу констатује се његово ангажовање на оснивању Друштва за српски језик и књижевност 1910. године и шире приказује учешће у раду Првог међународног славистичког конгреса у Прагу 1929. и Другог у Варшави и Кракову 1934. Посебна пажња посвећује се његовом виђењу славистичког организованог деловања које је покушао да конкретизује кроз организацију Трећег међународног славистичког конгреса у Београду 1939. године, који због отпочетог Другог светског рата није одржан.

Изузетно Белићево залагање на славистичком организовању испољава се после Другог светског рата. Године 1948. основано је Славистичко друштво НР Србије и он изабран за његовог првог председника. Потом иницира југословенско славистичко окупљање и организовање, те бива изабран 1955. године за првог председника Савеза славистичких друштава ФНРЈ. Његовом иницијативом обнавља се међународна славистичка сарадња, 1955. долази до одржавања Београдског славистичког састанка, кад је заснован Међународни комитет слависта (МКС). У њему, као и у Југословенском славистичком комитету, он интензивно ради на припреми Четвртог међународног славистичког конгреса, који се одржава у Москви 1958. године. На Конгресу у Москви је изразито активан, а са истим еланом он и после његовог одржавања приступа реализацији утврђених конгресних задатака, све док изненадном смрћу 26. фебруара 1960. године није у томе прекинут.

Кључне речи: славистички покрет, међународни славистички конгреси, славистичке организације, Славистичко друштво Србије, МКС, Национални славистички комитет Југославије, историја славистике, А. Белић.

Живот и дело Александра Белића у великој мери су познати у нашој славистичкој па и широј друштвеној јавности. Рекло би се, ипак, да једна значајна компонента његовог ангажовања није довољно представљена у обимној литератури која за предмет има његову биографију. Те његове активности односе се на славистичко организова-

ње и одвијале су се у славистичким организацијама, како националним, тако и међународним. Свест о овој чињеници подстакла је Славистичко друштво Србије да поводом 60-годишњице оснивања свом првом председнику, Александру Белићу, посвети фототипско издање конгресних материјала неодржаног Трећег међународног конгреса слависта, у чијем је организовању А. Белић имао водећу и пресудну улогу. У контексту поменутог јубилеја је и ово истраживање његовог доприноса развоју и јачању организованог славистичког покрета, тј. славистичких организација у Србији, Југославији и у међународним релацијама.

Настојања и подухвати на организованом повезивању слависта како у земљи, тако и на међународном плану, датирају још из времена младога Белића. Он је један од иницијатора (са П. Поповићем и Ј. Скерлићем) да се 1910. године оснује Друштво за српски језик и књижевност¹. Почетком прве деценије XX века постојала је снажна идеја и међународног славистичког повезивања, па је у Петрограду 1904. године требало да се одржи Први међународни славистички конгрес (Первый съезд славянских филологов и историков). Петроградско међународно славистичко окупљање се није остварило, али је свест о неопходности и целисходности повезивања и тесне сарадње слависта у словенским и ширим међународним релацијама опстајала и јачала. Нема сумње да је и А. Белић већ од тог времена био дубоко убеђен у ту неопходност. Он то на својеврстан начин исказује и показује у свом поздравном говору на отварању Првог конгреса словенских филолога, коначно одржаног у Прагу од 6. до 13. октобра 1929. године: „Било је покушаја у прошлости да се такав конгрес сазове, али је ово први пут да је он оставарен./.../ Међутим колико је било дубоких разлога да се не само данас састанемо, него да се већ одавно састајемо./.../ Али и поред тога што нас је све упућивало на заједнички рад и овакве састанке, ми се ипак нисмо састајали...“²

Белићева заинтересованост за међународно славистичко повезивање очигледна је и из његовог изузетног ангажовања у току припреме Конгреса, за време одржавања и по његовом завршетку. У припремној фази он прилаже своје одговоре на главна питања која ће се расправљати на Конгресу, од којих су два методолошке и три органи-

¹ Мала енциклопедија Просвета, Београд, 1978, т. 1, стр. 551.

² По повратку са Конгреса Белић га опширно приказује у *Јужнословенском филологу*, Београд, 1929, књ. VIII, стр. 160–178. Овде цитирано према: *Изабрана дела Александра Белића*, т. III/2. Упоредна словенска лингвистика, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, стр. 188.

зационо-техничке природе³: О синхроничном испитивању појединих словенских језика; О испитивању система у словенским језицима; О раду на старословенским споменицима; О словенској лингвистичкој географији; О међусловенском језичком атласу; О словенској лингвистичкој библиографији.

На отварању, он је поздравио Конгрес у име југословенске делегације, а током даљег рада на заједничкој седници књижевно-историјске и лингвистичке секције расправља се питање словенске библиографије где Белић подноси уводно излагање о лингвистичкој библиографији. Потом је члан комисије за предлог резолуције о расправљаном питању, којом је именован и за члана комисије за утврђивање плана рада на Библиографији.

Такође на заједничкој седници књижевно-историјске и лингвистичке секције он учествује у дискусији о тезама Прашког лингвистичког кружока, члан је комисије за предлог резолуције о њима, а предложеном резолуцијом он је именован и за члана будуће комисије која има задатак „да спрема материјал из ове области испитивања за нови конгрес словенских филолога“.⁴

На заседањима лингвистичке секције А. Белић активно учествује у расправљању питања о међусловенском језичком атласу и о раду на старословенским споменицима. Поводом овог питања предложена је следећа резолуција: „Први конгрес словенских филолога одобрава предлог о састављању 'лингвистичког словенског атласа' и одлучује да одреди одмах привремену комисију која ће до краја организovati овај посао“⁵. А. Белић је именован за члана ове комисије.

И резолуцијом поводом будућег рада на старословенским споменицима Белић је именован за члана комисије која ће после Конгреса радити на остварењу задатака „да се црквенословенски рукописи систематски напишу, и то према истом плану“.⁶

Радни део Првог конгреса завршен је пленарном седницом 10. октобра. На њој су усвојене резолуције предложене и утврђене на конгресним секцијама, а такође је усвојен и Статут за конгресе словенских филолога у 12 тачака. Статутом се предвиђало да се конгреси одржавају у интервалима од пет година, а сходно тој одредби прихва-

³ Објављено у конгресним материјалима: I Sjezd slovanských filologů v Praze 1929, sekce II.

⁴ Изабрана дела Александра Белића, т. III/2, стр. 190.

⁵ Исто, стр. 193.

⁶ Исто, стр. 193–194.

ћена је жеља и предлог пољске делегације да се следећи конгрес одржи у Пољској.

Из свега изложеног јасно је да је на Конгресу у Прагу заснован међународни славистички покрет. Такође је очигледна и значајна улога А. Белића у томе.

Оснивачки прашки конгрес поставио је веома амбициозне задатке пред организовани међународни славистички покрет, али се њиховој реализацији споро приступало вероватно и зато што покрет још није у пуном смислу организационо конституисан. Ипак, сходно одлуци Првог конгреса, кроз пет година, од 23. до 30. септембра 1934. године, биће у Варшави и Кракову одржан Други међународни славистички конгрес. Он се по садржају, по организацији и по амбицијама значајно разликује од Првог конгреса. О томе А. Белић каже: „Први је конгрес био у Прагу 1929. године. Он је донео велики број резолуција и одредио је одборе да се о њиховом извршењу брину. Међутим много штошта од тога остало је мртво слово на хартији. Зато се, вероватно, и одустало од доношења резолуција на Конгресу у Варшави. То је био више састанак оних које покреће у животу и раду исти духовни интерес.“⁷

Наведене Белићеве речи не садрже само информацију о Конгресу, већ из њих избија и одређено незадовољство што међународно славистичко организовање није пошло оним током (ка чвршћем повезивању) како се то на Првом конгресу веровало и што је било његово лично настојање и очекивање. Иначе, он је у времену између Првог и Другог конгреса, на самом Другом конгресу и после њега у светским, а нарочито словенским славистичким круговима имао углед и ауторитет једног од водећих слависта. Такав однос према њему показује се и чињеницом да је радни део Другог конгреса започео његовим рефератом „Постанак словенске глаголске системе“, а несумњиво се имао у виду тај реноме кад је на завршетку Конгреса Југославији поверено да кроз пет година организује Трећи међународни конгрес слависта.

У организовању Трећег конгреса А. Белић види прилику да се реализују његова виђења организовања међународног славистичког покрета, и то се осећа из његовог приказа Конгреса у *Српском књижевном гласнику*. Са дозом замерања он пише да се у Пољској говорило о много ситних питања, а занемарена су општија питања,

⁷ Овај конгрес Белић је уопштено приказао у *Српском књижевном гласнику*, Београд, 1934, XLIII, стр. 288–290 (I део) и 373–377 (II део), а подробније је приказао рад лингвистичке секције у *Јужнословенском филологу*, Београд, 1934, књ. XIII, стр. 183–189. Овде цитирано према : Изабрана дела Александра Белића, т. III/2, стр. 205.

практичног значаја и питања заједничког међународног славистичког подухвата. А онда са дипломатском опрезношћу образлаже да се многа питања на Конгресу нису расправљала јер нису добила завршни облик у испитивањима, па саопштава свој оптимизам: „То нам даје наде да ће до новог Конгреса, који ће бити у Југославији 1939. год., много штошта сазрети и добити дефинитивни облик“.⁸

У поменутом приказу он се похвално изражава о конгресним решењима организационог карактера као што су формирање Сталног међународног одбора за славистичке конгресе и „одлука да се у свакој земљи са већим бројем слависта организује Конгрески одбор, који ће одредити за идуће конгресе који ће од пријављених радова излазити пред Конгрес, а који ће бити само у изводу саопштени у публикацијама Конгреса“.⁹

Организовању Трећег међународног славистичког конгреса А. Белић приступа са убеђењем, које је иначе имао и у време претходна два конгреса, да приближавање и уједначавање метода истраживања треба да је примарни циљ оваквих међународних славистичких окупљања. Он то и исказује у припремљеном говору за отварање Конгреса: „Истина, није малена корист што се претставници славистичких студија упознају на овим конгресима /.../ — али много је знатније од овога да научници словенски бар колико-толико уједначе свој рад у најразличнијим правцима и да се увере — колико штете трпе славистичке студије од тога што се науке о словенским језицима и књижевностима — мање или више — у различним словенским земљама самостално развијају...“.¹⁰ И у погледу дисциплине и озбиљности славистичког организовања он је захтевнији, истичући став „да свака земља која изјави готовост да прими конгрес тим узима обавезе да оствари оне одлуке конгреса које се јаве као неопходна потреба славистичке науке даног времена“.¹¹

⁸ Исто, стр. 207.

⁹ На истом месту. Несумњиво је да су ове две одлуке, према којима А. Белић има изузетно повољан однос, биле у основи организационих решења на Београдском састанку слависта 1955. године, кад је међународни славистички покрет дефинитивно конституисан установљењем и избором Међународног комитета слависта (МКС), а потом и националних славистичких комитета.

¹⁰ *Уводна реч председника Извршног одбора А. Белића у IV књигу припремних радова око III међународног конгреса слависта (место здравног говора на конгресу). III међународни конгрес слависта, Говори и предавања. Издања Извршног одбора, Београд, 1939, св. 4, стр. 6.*

¹¹ Исто, стр. 6–7.

Из оваквог Белићевог виђења међународног славистичког организовања проистиче и друкчија концепција Трећег конгреса у односу на претходна два. Док су они били доминантно „репрезентативни“ и манифестациони — Први у знаку Јозефа Добровског (поводом стогодишњице смрти), Други „под духовном заштитом Сени великог пољског песника Адама Мицкевича“¹², Трећи је требало да буде (како наглашава А. Белић у припремљеној Уводној речи за Конгрес) „више радни него ли репрезентативни“.

Око овакве концепције он се широко консултовао приликом боравка у Загребу, Љубљани, Бечу, Прагу и Кракову почетком 1938. године. У тим консултацијама договорено је „да се унапред утврде опште теме о којима би се дискутовало на Конгресу и да се поред тога ставе на дневни ред и индивидуални реферати и саопштења које би предложили поједини чланови Конгреса“.¹³

Средином године конституисан је Извршни одбор од 83 члана са А. Белићем на челу и утврђена председништва 5 конгресних секција (за лингвистику, за историју књижевности, за наставу славистике, балканолошка и фонолошка секција). До краја године утврђене су теме из области побројаних секција, формулисана питања и све је то почетком наредне — 1939. године разаслато потенцијалним учесницима Конгреса. Убрзо су почеле пристизати пријаве за учешће, одговори на питања и резимеи реферата. Приспеле конгресне материјале Одбор је од јула до почетка септембра објавио у три свеске (књиге): (1) *Збирка одговора на питања* (232 стр.), (2) *Саопштења и реферати* (218 стр.), (3) *Дојуне одговорима на питања, саопштењима и рефератима* (124 стр.).¹⁴

Првог септембра 1939. године нападом Немачке на Пољску отпочео је Други светски рат. А. Белић сазива Председништво Извршног одбора које на заседању 4. и 5. септембра одлучује да се Конгрес откаже (ликвидира), „а да се формални завршетак ликвидације обележи издавањем четврте и пете књиге издања Извршног одбора (*Говори и предавања и Организација*)“¹⁵. Саопштење о отказивању Конгреса дато је у поговору у трећој свесци конгресних материјала и

¹² Изабрана дела Александра Белића, т. III/2, стр. 205.

¹³ *Извештај о припремним радовима око III међународног конгреса слависта*. III међународни kongres slavista, Organizacija. Izdanja izvršnog odbora, Beograd, 1939, св. 5, стр. 27.

¹⁴ Исто, стр. 28.

¹⁵ Исто, стр. 29.

почиње реченицом: „Pri doštampavanju ove knjige postalo je jasno da se III-ći Međunarodni kongres slavista ne može održati“.¹⁶

Убрзо по одлуци о отказивању Конгреса објављене су најављене две књиге, тако да укупан обим конгресних материјала објављених у пет свезака износи 786 страна. Сама ова чињеница, чак и са ове временске дистанце, говори о импозантности Конгреса, а његова импозантност се потпуније сагледава из чињеница садржаних у тим књигама. Између осталих, то је чињеница да се за Конгрес пријавило 407 учесника, од чега 153 са рефератом. Од пријављених референата 65 је из Југославије (од чега 34 из Београда), а 88 из скоро свих ондашњих европских земаља. Било је планирано да се на Конгресу усвоји 7 резолуција о тзв. „техничким питањима“, тј. (речено садашњим речником) о заједничким пројектним темама и подухватима.

У тренутку отказивања Конгрес је (по сведочењу административног секретара Извршног одбора др Александра Арнаутовића) био у потпуности припремљен, обезбеђене просторије на Универзитету за рад секција, утврђен програм рада, па чак и уметнички и излетнички садржаји¹⁷. Можемо само претпоставити колико је било болно, посебно Александру Белићу, да се донесе поменута тешка одлука. Драматика тог тренутка и времена може се ишчитавати у његовом дописаном тексту на почетку и на крају раније припремљеног поздравног говора, где, између осталог, каже: „Извршни одбор, налазећи се у овом тренутку пред страшном перспективом пустоши и уништења који ће задесити народе оних који би учествовали у овом Конгресу, узбуђен садашњошћу и узнемирен за блиску будућност, жели да ново време у којем ће бити одржан Четврти међународни конгрес славистазначи епоху пријатељских узајамних односа међу народима света, а нарочито Словенима, која ће једино зајемчити и нов полет славистичке науке. Скрушен пред посматрањем оног што се збива, он ће чекати, чувајући савесно све оно што се окупило око Трећег конгреса, да му време допусти да заставу Четвртог конгреса преда у руке оних које духовна заједница овог Конгреса нађе за достојне. Када ће се земље-учеснице у овом Конгресу или њихови претставници јавити са овом жељом — то зависи од будућности која је данас сасвим непозната.“¹⁸

¹⁶ III међународни конгрес слависта. Odgovori na pitanja — Saopštenja i referati. DOPUNE. Izdanja Izvršnog odbora, Beograd, 1939, св. 3, стр. 119.

¹⁷ В.: Славистика, Београд, 2006, књ. X, стр. 446, 452.

¹⁸ III међународни конгрес слависта. Говори и предавања. Издања Извршног одбора, Београд, 1939, св. 4, стр. 6.

До жељеног новог времена прошло је прилично година. По завршетку Другог светског рата закратко је отпочела епоха „пријатељских узајамних односа међу народима, а нарочито Словенима“, кад су започете припреме за нов Конгрес у Москви, чије одржавање је било планирано за 1947. годину, па померено за 1948, али до њега није дошло јер су средином те године јавно испољени тешки политички сукоби у словенском свету.¹⁹

Током пролећа 1948. године Александар Белић подржава иницијативу чланова београдске Катедре за источне и западне словенске језике и књижевности за оснивање Славистичког друштва Србије. Он на Оснивачкој скупштини у „Словенском семинару“ 29. јуна 1948. године у име Иницијативног одбора подноси уводни реферат, у коме образлаже сврсисходност оснивања Друштва, исказујућу при том и своју оданост пријатељским узајамним односима међу словенским народима²⁰. На Скупштини је А. Белић изабран за председника Друштва и остаће на тој дужности све до краја свог живота.

Колико се он предано прихватио поверене му дужности, казује чињеница да већ кроз десет дана по одржавању Оснивачке скупштине, 8. јула 1948. године, одржава прву седницу Управе, на којој се расправља питање рада Друштва, у оквиру кога и покретање часописа. У сачуваној забелешци са седнице може се прочитати и следећи његов став: „Часопис и Друштво треба да буду живи“²¹.

Нажалост, тешке политичке прилике које су убрзо настале приморале су Друштво да наредних неколико година замрзне свој рад. Али чим су се после 1953. године поменуте прилике-неприлике почеле мењати, Славистичко друштво се активирало и са временом постало све динамичније и живље. И Друштво, и његов часопис „Славистика“, који је покренут скоро пола века после поменуте прве седнице Управе, непрестано имају за идеју водиљу да треба да буду „живи“, тј. неокамењене свести, савремени, креативни и да непрестано теже свом усавршавању.

У побољшаним политичким условима почело се у Београду, Србији и ондашњој Југославији размишљати и о побољшању међународне славистичке сарадње. Већ у пролеће 1954. године настаје идеја

¹⁹ В.: *Beogradski međunarodni slavistički sastanak (15–21. IX 1955)*. Izdanje Organizacionog odbora, Beograd, 1957, стр. 3.

²⁰ В.: *Закључак оснивачке скупштине Славистичког друштва Народне Републике Србије*. Славистика, Београд, 2003, књ. VII, стр. 542–545.

²¹ В.: *Забелешка са седнице Управе од 8. јула 1948*. Славистика, Београд, 2003, књ. VII, стр. 546.

да се закаже одржавање међународног славистичког окупљања у Београду, најпре за октобар те године, а потом је време одржавања померено за следећу годину. Дана 5. и 6. октобра 1954. године у Београду је одржана југословенска конференција славистичких катедара на којој је утврђено да се међународни састанак одржи од 15. до 21. септембра 1955. године и формиран је Организациони одбор од 25 чланова, за чијег председника је изабран Александар Белић. Крајем исте године, 28. и 29. децембра одржана је у Београду још једна конференција славистичких катедара са свих југословенских универзитета на којој је утврђен оквирни програм планираног Београдског међународног славистичког састанка.²²

За време поменуте конференције крајем 1954. године одржан је и састанак представника свих славистичких друштава на коме је договорено да се од 23. до 28. маја 1955. године у Скопљу и Охриду одржи Саветовање слависта Југославије. Ово окупљање југословенских слависта одржано је по плану и на њему је основан Савез славистичких друштава ФНР Југославије, а за председника изабран Александар Белић. Седиште Савеза биће две године у Београду, где је средином септембра 1957. године одржан и Први конгрес Савеза славистичких друштава ФНРЈ²³.

Београдски међународни славистички састанак почео је са радом 15. септембра 1955. године у великој сали САН. На њему је учествовало 67 најистакнутијих слависта из иностранства и око 160 из Југославије. У извештају Организационог одбора о Састанку поводом ове чињенице је речено: „Mora se konstatovati činjenica da su se u Beogradu, u septembru 1955 godine, prvi put sastali na zajedničkom skupu slavisti iz svih slovenskih, kao i većine neslovenskih zemalja u kojima se neguje slavistika. Tako je beogradski slavistički sastanak dobio pun autoritet da odlučuje o svim gorućim pitanjima međunarodne organizacije naučnog rada na polju slavistike.“²⁴

Састанак је отворио председник Организационог одбора Александар Белић опширним говором који није био само поздравни, већ и програмски²⁵. У говору је изразио и своју познату оданост и преда-

²² О свему овде изнетом види шире: Beogradski međunarodni slavistički sastanak (15–21. IX 1955). Izdanje Organizacionog odbora, Beograd, 1957, стр. 3–4.

²³ О оснивању и конституисању Савеза види шире фототипски објављена документа у рубрици „Славистички архив“. Славистика, Београд, 2004, књ. VIII, стр. 483–490.

²⁴ Beogradski međunarodni slavistički sastanak, стр. 4–5.

²⁵ Исто, стр. 5–9.

ност сарадњи словенских народа рекавши између осталог: „Danas su se te prilike iz osnova izmenile. Izgledi za trajni mir povoljniji su nego ikada dosada i izmirenje slovenskih rukovodnih krugova na osnovu uzajamnog razumevanja i poštovanja danas su stvarnost kojoj se od sveg srca raduju svi slovenski narodi. Sve će to zajedno značiti nesumnjivo početak nove epohe uzajamnih kulturnih veza među slovenskim narodima, a sa tim svakako i novi polet naše nauke.“²⁶

Током Састанка све време је под председавањем А. Белића радио посебан Радни комитет, који је имао задатак да размотри битна питања „међународне организације научног рада на пољу славистике“ и да предложи одговарајућа организациона решења. Већ 16. септембра на пленарној седници изнет је предлог Радног комитета да се оснује Међународни одбор (комитет) слависта (МКС) и листа од 12 чланова и исто толико њихових заменика. За члана МКС из Југославије предложен је Александар Белић. Предлог је прихваћен и то је била једна од најзначајних одлука за будућу организовану међународну славистичку сарадњу²⁷. На завршној пленарној седници 21. септембра усвојен је још низ предложених одлука организационог карактера, међу којима су и: „1) da se idući kongres održi u Moskvi u prvoj polovini 1958; 2) da se za predsednika Međunarodnog odbora slavista izabere prof. V. V. Vinogradov, koji će organizovati kongresni sekretarijat sa sedištem u Moskvi“.²⁸

У својој завршној речи А. Белић је установљење МКС оценио као изузетан допринос овог Састанка будућем међународном славистичком организовању. Потом је В. В. Виноградов говорио у име свих словенских делегација, а Андре Мазон у име учесника из несловенских земаља. У својој речи В. В. Виноградов је, између осталог, веома високо оценио Белићев допринос будућем координираном развоју славистике:

„Мы все хорошо знали и знаем филологическую многосторонность академика Белича, его исследовательскую неутомимость, его умение понять и трезво взвесить разнообразные, нередко очень далекие научные мнения, его дар широких обобщений, его способность выделить самое существенное и ценное в потоке многочисленных взглядов.“

Все эти выдающиеся свойства академика Белича как научного организатора ярко проявились и в ходе нашего совещания и в его результатах. Под его председательством мы наметили действенные спо-

²⁶ Исто, стр. 5.

²⁷ Исто, стр. 14.

²⁸ Исто, стр. 16.

собы координации, верные пути развития славяноведческой науки на ближайшие годы.“²⁹

Виталност одлука Београдског међународног славистичког састанка потврдила се ускоро — већ на првом заседању МКС у Москви, од 17. до 21. маја 1956. године, на коме учествује и А. Белић. Тада је, између осталог, утврђено да се предвиђени московски конгрес одржи у првој половини септембра 1958. године и предложено да се у свим земљама које су представљене у МКС у најскорије време организују национални славистички комитети (по угледу на већ формирани Совјетски комитет слависта), који ће се у својим земљама старати око припрема за Конгрес у Москви. На заседању су размотрена и питања која би се разаслала учесницима Конгреса ради добијања и објављивања одговора пре Конгреса³⁰. Предговор брошуре са питањима почиње реченицом: „Советский комитет славяноведов предполагает перед IV Международным съездом славистов в Москве (в сентябре 1958 г.) в числе сборников статей по славянской филологии издать один или два сборника ответов на вопросы подобно тому, как это было сделано в 1939 г. перед III не состоявшимся съездом славистов.“³¹ Упитник је објављен под редакцијом В. В. Виноградова, што је још једна потврда високог уважавања Белићевих идеја и подухвата око организовања и усмеравања славистичке науке.

Друго заседање МКС, на коме А. Белић такође учествује, одржано је у Прагу од 22. до 26. јануара 1957. године. Између осталих одлука тада је утврђено да се Конгрес у Москви одржи од 1. до 10. септембра 1958, да ради у три секције, да се одговори на постављена питања доставе најкасније до 1. маја 1957. године, да се Совјетском комитету слависта доставе спискови чланова националних комитета са њиховом адресом, као и адреса националних комитета.³²

По повратку Белића из Прага, 10. марта 1957. године у Загребу се одржава састанак „Националног комитета за Конгрес слависта у Москви 1958. године“, на коме присуствују представници слависта из свих југословенских република. Најпре Белић подноси извештај о за-

²⁹ Исто, стр. 18.

³⁰ Решения, принятые на заседании Международного комитета славистов в Москве 17–22 мая 1956 г. Москва, 1956, стр. 2–3.

³¹ Вопросы к участникам IV Международного съезда славистов./Ответственный редактор В. В. Виноградов/, Москва, 1956, стр. 3.

³² Решения заседания Международного комитета славистов в Праге с 22-ого до 26-ого января 1957 г. Архива Славистичког друштва Србије (АСДС), тематски фонд (Тф) Међународни комитет слависта (МКС).

седању и решењима МКС у Прагу. Потом се расправља о броју и списку учесника по републикама и обезбеђивању финансијских средстава за учеснике Конгреса. И најзад приступа се питању конституисања Националног комитета. После расправљања питања броја, сталности комитета и чланова, седишта и сл. одлучено је да председништво Националног комитета буде у Београду. За председника је изабран Александар Белић, а за секретара Радован Лалић. За чланове је било различитих предлога, као и подељених мишљења да ли сви републички центри морају бити представљени у Комитету.³³ У допису Совјетском комитету слависта од 3. јуна 1957. године уз председника и секретара наведени су следећи чланови „Комитета слависта ФНРЈ“: Јосип Бадалић, Лука Вујовић, Јован Вуковић, Стјепан Ившић, Рудолф Коларич, Блаже Конески, Братко Крефт, Салко Назечић, Рајко Нахтигал, Драгољуб Павловић, Харалампје Поленаковић, Антон Слодњак, Михаило Стевановић, Кирил Тарановски, Јосип Хам, Мате Храсте.³⁴

Конституисањем Националног комитета у Загребу А. Белић добија још једну значајну функцију у организованом славистичком покрету. Од тада до одржавања Првог конгреса Савеза славистичких друштава ФНРЈ он има три председничке функције (у Савезу, Славистичком друштву Србије и Националном комитету) и представник је Југославије у МКС. Обдарен изузетним организаторским способностима, богатог искуства, неизмерне енергије и преданости славистичкој и словенској идеји, он са тих функција успешно руководи организовањем Првог југословенског конгреса и припремама југословенске делегације за Четврти међународни конгрес слависта у Москви, као што је то чинио и при организовању неодржаног III конгреса и веома успешно одржаног Београдског састанка. Успевао је у томе јер је, између осталог, умео да за своје подухвате анимира и привуче широк круг слависта, а да се при реализацији окружи сарадницима једнако приврженим подухвату као и он. Треба имати на уму да је у пословима око Трећег конгреса за административног секретара имао др Александра Арнаутовића, управника Државне архиве; генерални секретар Организационог одбора Београдског састанка био је проф. др Кирил Тарановски; потпредседници у Славистичком друштву били су Радован Лалић, шеф Катедре за источне и западне словенске језике и књижевности и Петар Колендић, шеф Катедре за историју југословенске књижевности; секретар у Савезу славистичких друштава ФНРЈ

³³ Zapisnik sa sastanka Nacionalnog komiteta za Kongres slavista u Moskvi 1958. god. АСДС, Тф МКС.

³⁴ АСДС, Тф МКС

био је Радован Лалић; у Националном комитету уз Р. Лалића не мало корисног посла обавио је као административни секретар и Богдан Терзић, у то време млади асистент славистике.³⁵

По повратку из Варшаве са трећег заседања МКС А. Белић на седници Националног комитета од 28. јануара 1958. године подноси извештај о том заседању, као и о стању припрема Четвртог конгреса уопште. На седници Националног комитета утврђује се списак референтата и класификују реферати, разматра се организација слања књига за изложбу, утврђује списак представника у будућим комисијама МКС.³⁶

Наредних месеци Национални комитет је максимално заокупљен организовањем одласка делегације у Москву, пре свега око обезбеђења финансијских средстава за путне трошкове, у чему се А. Белић и најнепосредније ангажује код највиших представника власти.³⁷

За сам Конгрес он даје на руском језику одговоре на девет питања који су (са одговорима и других наших учесника) објављени у специјалном додатку уз XXII књигу (за 1958. годину) *Јужнословенског филолога*. У овом часопису он објављује свој реферат „Падежная система и происхождение предлогов“³⁸, који саопштава на пленарном заседању Конгреса 1. септембра под насловом „Падежи и образование старых и новых предлогов“³⁹. Сем тога, он у подсекцији „Сравнительно-историческая грамматика славянских языков“ подноси реферат „Природа и происхождение существительных субъективной оценки“⁴⁰, учествује у дискусијама, активан је у раду конгресних тела. На отварању А. Белић поздравља Конгрес у име југословенске делегације, којом приликом између осталог каже: „Данашњи славистички Међународни конгрес одржава се у знаку најшире међународне научне сарадње. Зато, славећи данашњи IV Међународни конгрес слависта у Москви, ми њошдрављамо и њојаву славистиике као науке заједничке

³⁵ Захваљујући савесном односу Богдана Терзића према повереном му задатку сређена су и у Архиви Славистичког друштва Србије сачувана документа која ми сада користимо у осветљавању и приказивању Белићевих активности у славистичком покрету.

³⁶ Zapisnik sa plenarnog sastanka Nacionalnog komiteta slavista FNRJ održanog u Srpskoj akademiji nauka u Beogradu 28. I 1958. АСДС, Тф МКС.

³⁷ Zapisnik sa sednice Pretsedništva Jugoslovenskog nacionalnog komiteta slavista održane 18 juna 1958 g. АСДС, Тф МКС.

³⁸ Јужнословенски филолог, Београд, 1957–1958, књ. XXII, стр. 3–16.

³⁹ В.: IV Международный съезд славистов. Материалы дискуссии, т. второй. Проблемы славянского языкознания, АН СССР, Москва, 1962, стр. 11.

⁴⁰ Исто, стр. 180. И овај реферат био је претходно објављен у ЈФ, књ. XXII, стр. 131–139.

целоме свету (Истакао Б. Ст.).⁴¹ А при затварању он исказује захвалност у име свих словенских делегација изражавајући при том своја очекивања и жеље за будућност: „Да послужит этот Съезд наукой и примером новым съездам славистов! Пусть зажженный им огонь осветит славяноведение во всех странах, где ему уделяется внимание, и пусть его благотворное влияние скажется везде, где живет хотя бы один славист.“⁴²

Током Конгреса у Москви одржано је заседање МКС на коме је, између осталог, одлучено да се следећи — V конгрес одржи у Софији 1963. године, да се В. В. Виноградову продужи мандат председника МКС за још две године и да се изабере осам заменика председника. За једног од њих изабран је А. Белић⁴³.

После Московског конгреса у Југославији се интензивирају припреме Другог конгреса Савеза славистичких друштава Југославије, који ће се одржати крајем септембра 1959. године у Загребу. Имајући у виду закључке IV конгреса о изради општесловенског лингвистичког атласа⁴⁴, А. Белић за југословенски Конгрес припрема реферат „Општесловенски и југословенски дијалектолошки атласи“. За време конгреса у Загребу, 25. септембра 1959. године, одржава се седница Националног комитета, на којој се расправља о пословима који проистичу из одлука IV конгреса, о стварању центара за израду дијалектолошких атласа Југославије и одређује делегација са А. Белићем на челу за учешће на конференцији у Пољској о словенском атласу⁴⁵.

Изузетно ангажовање А. Белића на југословенском и међународном плану није га удаљавало од послова председника Славистичког друштва Србије. На Скупштини Друштва 24. маја 1957. године он је реизабран за председника, а Р. Лалић за потпредседника. После тога хитно се приступа регулисању правног статуса Друштва и наглашеном залагању да се до тада изузетно неповољан положај руског језика у нашим школама побољша. А. Белић се органима власти, посебно просветних, у име Друштва обраћа представкама у којима упозорава на неравноправан положај руског језика и друштвену штетност таквог односа према њему. „Сматрамо да изучавање руског језика у нашим школама има многострук значај и да би његовој настави требало

⁴¹ IV Международный съезд славистов. Отчет. АН СССР, Москва, 1960, стр. 29.

⁴² Исто, стр. 92.

⁴³ Исто, стр. 89–90.

⁴⁴ Исто, стр. 87–89.

⁴⁵ Записник Седнице Југословенског националног славистичког комитета одржане у Загребу, 25. септембра 1959. АСДС, Тф МКС.

поклонити озбиљну пажњу“ — стоји на крају једног дописа Одбору за просвету и културу Савезног извршног већа са потписима председника А. Белића и секретара Друштва Драгутина Мирковића.⁴⁶

Александар Белић преминуо је изненада 26. фебруара 1960. године. Да одају пошту, дошли су и представници МКС: тадашњи председник В. В. Виноградов (СССР), наступајући председник В. Георгијев (Бугарска) и чланови Комитета Б. Хавранек, Ј. Бјелич (Чехословачка) и Е. Хил (Велика Британија). На радном састанку поменутих чланова МКС са члановима Југословенског националног славистичког комитета 1. марта 1960. године Радован Лалић, отварајући састанак као секретар Националног комитета, између осталог је рекао: „Мислим да ћемо се успомени проф. Белића најбоље одужити ако наставимо онај посао коме је он посветио сав свој живот па и последње дане и часове свог живота“.⁴⁷

Није спорно да је у области славистичког повезивања и организованог деловања умногоме настављено његово дело. Питање је само да ли је довољно урађено за ово скоро пола века протеклог од гашења његовог живота. Међутим, много тога је и разграђено на штету и славистике, и словенства!

Резюме

Богољуб Станкович

АЛЕКСАНДР БЕЛИЧ В СЛАВИСТИЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ

На основании литературы, опубликованных документов и архивных материалов в статье освещается важный компонент деятельности Александра Белича, недостаточно представленный в относительно обширной литературе о его жизни и деятельности. Речь идет о деятельности в сфере объединения славистов, как в национальных, так и в международных масштабах.

Будучи широко славистически образованным, Александр Белич занимается установлением связей между славистами с самого начала своей научной деятельности. Является одним из инициаторов создания Общества сербского языка и литературы в 1910 году. Принимает весьма активное участие в работе Первого международного славистического съезда в Праге в 1929 и Второго в Варшаве и Кракове в 1934 году. Его видение организованной славистической деятельности особенно ярко проявилось в ходе подготовки к Третьему славистическому съезду в Белграде в 1939 году, который из-за разразившейся Второй мировой войны не состоялся.

Исключительные усилия Белич прилагает в деле организации славистов после Второй мировой войны. В 1948 году создается Славистическое общество НР Сербии, и Бе-

⁴⁶ АСДС, кутија 1948–1960.

⁴⁷ Zapisnik sa zajedničke sednice članova Međunarodnog slavističkog komiteta koji su doputovali na sahranu profesora Aleksandra Belića i članova Jugoslovenskog nacionalnog slavističkog komiteta, стр. 1. АСДС, Тф МКС.

лица избирают его первым председателем. Затем по инициативе Белича объединяются и организуются югославские слависты, и в 1955 году проводится Белградская славистическая встреча, на которой создается Международный комитет славистов (МКС). В нем, а также в Югославском славистическом комитете Белич интенсивно занимается подготовкой Четвертого международного славистического съезда, проведенного в Москве в 1958 году. На съезде в Москве он весьма интенсивно работает и с таким же вдохновением после его проведения приступает к реализации установленных съездом задач, вплоть до скоростной кончины 26 февраля 1960 года, которая прерывает его деятельность.